

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12

Narocnina četrletno 15 Din,
polletno 30 Din, letno 60 Din,
za inozemstvo 90 Din.

Posamezne številke 1.50 Din.

Urednik in izdajatelj Ivan Zorec v Ljubljani.

Ljubljana, 28. oktobra 1932.

Upravištvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12

Poštočerkovni račun

Ljubljana št. 16.176

Rokopisov ne vračamo.

Oglasi po tarifu.

Tiska tiskarna Makso Hrovatin v Ljubljani.

Dr. J. P-ar.

MISLI

Ob spominu na pisca uganke „A. E. I. O. U.“

Te dni obhajamo Slovani bivše monarhije velike spominske dneve, ko smo se po dolgih stoletjih združili v samostojno državo na razvalinah avstrijsko-ogrske velesile. Samoposebi nam prihaja na misel čudaška navada onega Habsburžana, ki je kaj rad zapisoval v naslovu navedene skrivnostne črke, ki naj bi po mnenju poučenih mož pomenile toliko kot »Austria erit in orbe ultima« ali po naše »Avstrija bo na svetu zadnja«. Naj bo s to zadevo tako ali tako, danes je dejstvo tako, da ostanek nekdanje avstrijske velmoči, sedanja nemška Avstrija, v evropski politiki ne pomeni mnogo ali celo nič; kar tiče njenega vpliva na potek zgodovinskega razvoja evropske politike. Po sedanjem stanju stvari sodeč lahko rečemo, da je čudaški Habsburžan morda le pravo zadel —

Zadnja — bridka usoda »staroslavne dedovine«! Toda ni li zaslužena v polnem obsegu historične pravičnosti, če v duhu preletimo stopnje razvoja njene notranje in zunanje politike zadnjih sto let, zlasti izza leta 1848? Kaj ni prav to leto postavilo za njen nadaljnji obstoj usodepolno vprašanje nove, modernim političnim in narodnim načelom odgovarjajoče preustrojitve, kakor so to zahtevali mladi njeni slovenski narodi na svojem praznem vseslovanskem shodu pod vodstvom velikega češkega zgodovinarja in politika — Palackega? Kaj ni prav to leto z vsemi svojimi notranjimi potresi z vso resnobo opozorilo avstrijsko-nemške kroge na nove dolžnosti in neodložljive naloge v smeri pravične razdelitve v medsebojnih obvezah? Ali ni s stališča 28. oktobra, ko češka republika slavi svoj rojstni dan, pogled nazaj v to leto 1848., na slovit prazni vseslovanski shod, nekaj takega kot spomin na težko bolnega starca, ki mu ni pomoči radi arterioskleroze? Da, Avstriji ni bilo pomoči — s stališča razvoja izza leta 1848. do leta 1918., kakor so se dogodki pač zaporedno vrstili ob neozdravljivi slepoti — avstrijskih državnikov!

Ko obhajamo tudi Slovenci svoj 29. oktober, dan lastne osvoboditve, na neopazen, tih in neviden način, vemo i mi, da je usoda vsega življenja,

vsakega človeka zase in v višjih socialnih tvorbah, narodov in držav, vedno ista od pamtiveka, da je namreč vse minljivo. Klicu »Večna bode Avstrija!« odmeva v naši duši istočasno drugi — »Memento mori!« Ko zremo v potek svoje lastne zgodovine, preštevamo vse težke ure in bridke dobe potrpljenja v rajni Avstriji, se dobro zavedamo, da pomeni smrt čisto rojstni dan drugega. Tudi mi vemo, da je dan smrti pokojne monarhije — rojstni in krstni dan naše svobode, začetek novega življenja v novih razmerah v povsem novi Evropi.

Zgodovina je ogromen arhiv važnih in poučnih dejstev, ki jih je treba poznati in se po njih ravnati pri pogledu v novo bodočnost. Zgodovina Avstrije je za nas velika učiteljica na novi poti. V nji imamo živ zgled, kako propade in mora prej ali slej propasti vsaka socialna tvorba, ki ne zna pravočasno in pravilno rešiti svojega notranjega problema, ne zna organsko zgraditi svoje stavbe, naspelajoč se edinole na mehanske sile pisane formule in taktične manevre, namesto na živo življenje in dejstva resničnih nujnosti. Avstrija je grešila proti naturi svojih elementarnih sil, zato je plačala svoj glavni greh s smrtjo. In če smo prej naglasili, da zanjo ni bilo po videzu zgodovinskih dogodkov nikake rešitve več, moramo pri bistrejšem pogledu vendarle ugotoviti, da so bili važni trenutki, ko bi se bila rešila, če ne bi je bila vodila slepota onih, ki jim je bila od nekdanj v prvi vrsti izročena usoda velike carevine vse do zadnjega, da, tik do poloma. Na dan slavnostnih spominov je zato dobro in nujno, da se spominjamo tudi s slepoto udarjenih politikov in državnikov, za katere zgodovina ni — mati resnice in pravičnega plačila, ni učiteljica modrosti in pravočasne razsodnosti, nego le kopica nepomembnih slučajev brez vsake notranje, organske zveze.

Če katera, je zgodovina pokojne avstro-ogrske monarhije priča o politiki, ki je država ne bi smela voditi tam, kjer ni pogojev za politiko enotne države. Kako slepi so bili Nemci v Avstriji, ki so na vse načine skušali ustvariti videz samo nemške države in sebi za večno zagotoviti vodilno mesto, drugim pa dati tudi za večno le — podrejeno ulogo! Deset polnih let po l. 1848. so tiščali z brezobzirnim Bachovim sistemom vladanja ob tla svobodno gibanje državljanov, dokler ni l. 1859. potrkalo s prav krepkim opominom na vrata držav-

nikov. Odpri so sicer vrata na stečaj z oktobersko diplomom, toda koliko straž so postavili okrog nove ustave, da bi se ji narod ne mogli poslužiti v polni meri! Prerivanje okrog vrat je šlo do leta 1866., ki je kratkoma z brezobzirno roko odrezalo monarhijo od vsenemške zveze in odsekalo Lombardo-Beneško za vse čase. Toda le za hip so zopet dovolili narodom več svobode, končno pa državo razdelili na dve polovici po pravilu: »deli in vladaj!«, namreč Madjar v Ogrski, Nemec v avstrijski polovici — nad Slovani.

Kako je to dejanje z oktroirano decembersko ustavo l. 1867. vplivalo na Slovence, to pričajo naši politični listi tistih dni. Do temelja se je med njimi zamajala vera v končno zmago — pravičnosti in novega reda v državi, tistega reda, ki bi edino mogel dati monarhiji trdne temelje obstanka.

Vera v razumno politiko Avstrije, piše dr. Karel Kazbunda v češkem časopisu »Zahraniční Politika« l. 1925. (v članku »Navštevba prince Jeroma Napoleona v Praze 1868«), se je izkazala za popolnoma napačno. Avstrija je bila nemška, zvezna pa še posebno; nji se je žrtvovala navsezadnje celotnost monarhije z uvedbo dualizma leta 1867. S tem je bila docela uničena češka vera v njeno pravičnost in njen razum. Češki politiki so postali prepričani, da se na Avstrijo, ki hiti samo v lastno propast; ni več zanesti in so zato obrnili svoj pogled drugam — za meje monarhije, pričakujoč boljše umljivost in boljše odnose v — Franciji in Rusiji. Prepričani o razpadu in koncu Avstrije ter iz strahu pred ponemčenjem čeških dežel so se pričeli ogledovati po podpori tujine.

Pot v Pariz in v Moskvo sta bili nujni posledici te po l. 1867. izgubljene vere v avstrijsko državno reformo. Pričela se je preorientacija, ki je silila čez državne meje, [ker je Slovan zgubil vero v možnost notranje preureditve v federativni, vsem narodom enako pravični smeri. Kmalu sta se pojavili dve struji, konservativna in radikalna, Staročehi in Mladočehi, ki so bili prišli do prepričanja, da Čehi v Avstriji nikoli ne pridejo do svojih pravic in da je zato treba vse storiti, da se Avstrija razbije in tem potom doseže lastna neodvisna češka država, dočim so Staročehi s Palackym in Riegrom na čelu še ostali na starem svojem stališču, da treba Avstrijo ohraniti in jo skušati preobraziti v federativni smeri.

VESTNIK

Vtisi iz Kranja

Ko popotnik stopi po mestu, ki ga je iz griča že od daleč pozdravljalo s svojimi tremi zvoniki, ga objamejo spomini iz davnih, minulih dni. Ve, da je po teh ulicah nekoč usihal najsilnejši vrelec naše zemlje, ve tudi, da so te ulice ostale neme, kakor so bile nekoč, in da je za pokopališkimi vrati varno zakrito toplo srce slovenskega Prešerna. Vse je tiho, v ozadju gore, človek stoji in čita — v spomin postavili prijatelji. Gre dalje, vabi ga visok križ Simona Jenka in v to sveto tišino zazveni njegovo neomajno upanje:

Ko jaz v gomili črni bom počival
In zelen mah poraste nad menoj
Veselih časov srečo bo užival,
Imel bo jasne dneve narod moj.

Popotniku se skrči srce, na kolena pade in poljubi sveto zemljo. Na vrh griča gre in se ozira po klancu in dolini, kjer se vrsti tovarna za tovarno, kjer je morje tovarn. Med njimi se vije Sava v svet, kakor iščooče, trepetajoče roke. Gospo-ske hiše tam zgoraj v solncu mežikajo, vsele so še vedno, skoraj brezskrbno se sveti luč v njihovih oknih še danes, ko je dim tovarniških dimnikov zavlil dolino v meglo. Nešteto moških življenj se položilo tja svoje delo, nešteto mladih sil se udeležuje tam, brez števila žena in deklet se ozira za bajko o boljših dneh. Dolina pozdravlja tegobno in izprašujoče. Zapuščena je in sama,

nikogar ni, da bi trpel in krvavel z njo, ne klicarjev, ne glasnikov. Dolina sama hira in krvavi.

Poročilo zadnjih dni: tekstilne tovarne so ustavile prodajo blaga. Številke cen rastejo.

Kako dolgo boš še čakal, Simon Jenko?

Pred dvajsetimi leti

V mladostnem zanosu, poln pričakovanj, ves pravež od navdušenja in revolucionarne borbenosti, sem v prvih dneh meseca oktobra — pred dvajsetimi leti — kar natihno zapustil Ljubljano in svojo ljubo slovensko domovino, da pohitim k bratom na jug in od njihovega navdušenja »za svobodo in križ svet« posredujem svojim rojakom vsaj iskro ognja in požrtvovalnosti za velike dogodke, ki smo jih slutili...

Bil sem brez potnega lista... Zato mi je opreznost narekovala podvojeno pozornost. V Mitrovici se je prej prazen voz napolnil do zadnjega prostora. Poleg mene se je stisnil visok gospod, prikupnega obraza. Kmalu me je vprašal, kam potujem. Povem mu v Zemun. Tudi on da potuje tja in da ga veseli, ker sem Slovenec, kar mu zatajiti nisem poskušal. Nato mi brez vsega zaupno na uho pove, da mu lahko popolnoma zaupam, da potujem v Srbijo. Da potuje tudi on tja. Da je fotograf in da pojde na bojišče. Pokazal mi je legitimacijo srbske Vrhovne komande. Da je bil že tam in da me bo on spravil čez mejo. V Zemun sva izstopila, v pristanišču prekanila avstrijskega redarja in srečno prispele v Belgrad.

Bilo je na dan mobilizacije. Mesto je bilo v zastoju. V pristanišču sem se legitimiral s časni-karsko legitimacijo.

Prvi vtisk? Kaj naj rečem? Za vse sem imel opravil. Straža na kolodvoru v zakrpani kmetski niti z opankami na nogah. Moj Bog, saj je to vendarle ved v orožju, ne pa kak paradna vojska, večmilijunske velesile. Kotanjast tlak z blatom do kolov na nogi. To je vendar patriarhalna demokratska država, ki ji je svoboda naroda in obramba te svobode več kot velemeštni blek in asfalt. Na Terazijah, pred kraljevim konakom, čez in čez razkopana ulica; čez prevelike mlakuže smo hodili po brveh ali skakali s kamena na kamen. Zavil sem v stranske ulice: hiše nizke, ponekod kar z blatimi ometane, pred hišami so se podili nesnažni otroci v raztrganih krpah... Iskal sem stanovanje. V ulici kralja Aleksandra šte. 18, takoj izza dvorskega vrta, sem nazadnje našel svojemu žepu primerno, a še vedno drago sobico s tem-le pohištvom: v kotu pri oknu sirovo zbita mizica, grobo prepleškana z rjavo tesarsko barvo, poleg nje stajalo in škripajoč stol, v drugem kotu poševna podobna postelja s slamnico, pisane tkanine na tleh in po stenah, nad njimi pa nekaj cenjenih slik.

Bil sem v prestolnici svobodne narodne države. To mi je bilo dovolj. Oh, zlata svoboda! Srečni ljudje, sem si mislil, ki prebivate v teh bornih kočah, četudi pogrešate sadov varljive civilizacije, ste vendar svobodni: sami si volite svoje poslance, sami si volite župane in imate vladno, kakršno si sami izberete. Davkarije vas ne izjemajo, saj vam nimajo kaj odvzeti in denar vam ostaja v vaši deželi.

Iz te dobe, ki je bila tudi za slovensko politično orientacijo veleodločilna, nam je ohranjen značilen dokument o nazorih Riegra, ki je poskušal po ovinku, s pomočjo francoske zunanje politike, vplivati na razvoj notranje avstrijske presnove, kakor so si jo želeli Staročehi tik pred francosko-nemško vojno. (Prim. razpravo »Dvje Riegrova memoranda. Prispevek k češki zahranitni politice let šestdesetih« dra. K. Kazbunde v Zahranit. Politika 1925.)

Ta dokument je Riegrovo pismo od 27. decembra 1869, pisano iz Nice na Dunaj »dragemu staremu tovarišu« dr. Adolfu Fischhofu, ki je bil začetkom tistega meseca objavil knjižico, o kateri se je kmalu razvila na celi črti velika polemika, kakršno politično stališče je pač kdo zastopal, centralistično ali federalistično. Pismo slove po nemškem besedilu, objavljenem v Zahranit. Politika 1925 str. 870, v slovenskem prevodu?

»Moj dragi stari tovariš!

Zahvaljujem se Vam odkritosrčno v svojem in v imenu svojega tasta Palackega za ljubeznivo pošiljatev Vaše knjige: »Österreich« etc. Zahvaljujem se Vam še bolj za to, da ste jo spisali. Saj to ni samo temeljita politična razprava, nego zrelo delo, polno idej. Še več kakor to je: je dejanje pravičnosti, pogumen glas poštenega moža, ki se je dvignil za pravo svobodo zoper one, ki jo le hlinijo, in možato pričevanje za resnico in pravico zoper konvencionalno in vse obvladujočo laž.

Toliko tega, kar sem tudi sam občutil, mislil, povedal in zagovarjal, sem našel v Vaši knjigi. Našel pa sem v nji tudi dokaj novega, kar mi je bilo v podkrepitev že davno utrjenega prepričanja. Samo ena svoboda je in avtonomija je njena udejstvitev v življenju. Federacija je oblika političnega življenja v bodočnosti za vse civilizirane in svobodo ljubeče narode. Kdor zaupa v naraščajočo moč prosvitljenosti, ta bo tudi ostal prepričan, da bo avtonomijo hitro očistila vsake morebitne navlahe. Samouprava v obliki federacije je nujno potrebna povsod, kjer stremijo za resnično svobodo, nesamo v Avstriji, prav tu pa je še več kakor nujno potrebna, tukaj je sine qua non.

Želel bi, da bi možje, ki imajo v svojih rokah usodo Avstrije, nekaj tednov ne prebirali nič drugega nego Vašo knjigo, dokler bi jim njen duh ne prešel v meso in kri — potem — bi morda bilo Avstriji še pomagati.

Nočem s tem reči, da prav vse, kar ste zapisali, docela odobravam. Nasprotno, ugovarjati bi hotel v marsičem zoper Vaš zgodovinski oris, v marsičem zoper Vaš modus procedendi in zoper parlamentarne oblike, ki jih predlagate. Toda to je nekaj razmeroma stranskega. Bolj važno kakor to se mi zdi celotno bistvo, ki mi je simpatično — ki mi je — izrekam to odkrito, in smem pač povedati to brez povečevanja samega sebe — po duhu sorodno. Z ljudmi Vašega kova bi vsak Slovan v Avstriji rad prebival pod isto streho in se hitro sporazumel, ali na žalost, na žalost ste Vi, kar vidim, le samo izjema med nemškimi Avstrijci.

Pod vtisom tega veletetnega in za presojto težine časa, v katerem je bilo pismo napisano, preznačilnega dokumenta lahko trdimo, da je zgodovinski potek opravičil v polnem obsegu tako stališče Fischhofovo kakor tudi Riegrovo. Pot od decemberske ustave l. 1867, do razpada v oktobru 1918 je pokazala, da je bilo iskati pomoči težko bolni monarhiji samo v zdravilu, ki so ga nudili možje Palacky, Rieger, Fischhof in njim sorodni duhovi. Šele v septembru 1918 so se v skrajni sti-

Razumljivo je vaše silno domoljubje, razumljiv ves vaš zanos in vaša samozavest, saj plapolajo nad vašimi glavami vaše trobojnice, ki vas spominjajo slavnih dni vaše preteklosti. Ni se vam treba bati — tako sem mislil — za svoj jezik, za svojo tako drago vam govorico. V takem ozračju se ne izkoti mrzka servilnost, za robsko duševnost ni mesta v svobodni državi, široke so vam grudi, saj azijski dušmani vam nikoli niso mogli do duše, telo pa ste branili s pestmi.

V kavarni »Moskvi«, zvečer, sem šele zapazil, da je tudi v Belgradu kos Evrope z vsemi svojimi sencami in sonci. Napravil sem že prvi dan nekaj poznanstev. Tudi priporočilo za tedanjega notranjega ministra pok. Stojana Protića sem dobil. Čim sem pokazal pismo, sem bil takoj uveden k ministru. Prišel mi je naproti prijazen gospod, mi ljubeznivo stisnil desnico in me posadil sebi nasproti v naslanjač. Povem, da sem časnikar, da mi je potrebno za prosto gibanje priporočilo oblasti in, kar je poglavitno, kje in kako bi mogel dobivati poročila z bojišč. Prosil me je, naj bi glede na list, ki mu služim, ne zahteval od njega kakih izjav za javnost. Prijetno kramljaje sva se razgovarjala o tem in onem in se popolnoma razumela: on je govoril srbski in jaz slovenski. Nama ni bilo treba ne, da se jaz učim srbski, niti da se on uči slovenski; ostala sva vsak pri svojem in vendar sva se razumela. Takrat še nisem slutil, kako velik državniški duh je bil v tem možu, čigar nazore sem globoko spoštoval in se v marsičem strinjal z njegovimi ustavnimi načrti, ker je bil mož poštenjak in odkrit politik. Slava njegovemu spominu!

Nekoliko dni pozneje sem se predstavil županu belgrajske mestne občine, g. Ljubi Davidoviću. Sre-

ski, ko ni bilo videti nobenega izhoda več, spomnili avstrijski vodilni krogi na to staro nasveto- vano zdravilo, spomnili se šele neposredno pred izdihom častite starke in postavili Lamaschevo ministristvo z določeno nalogo dati narodom avtonomijo, ko je moral zadnji na dvor poklicani zdravnik, dr. Korošec, ugotoviti le v skrajnem stavkom zgodovinsko dejstvo: »Majestät, zu spät!«

V času Riegrovega pisma in Fischhofove znamenite razprave o Avstriji in poročstvu njenega obstoja bi bilo zdravilo še pomagalo, po majniški deklaraciji l. 1917. je bila vsaka nada že zaman. Slovani so to dobro vedeli, le avstrijski državniki in vodilni krogi monarhije si še niso bili na jasnem, da je z Avstrijo pri kraju za — večno. Izrek »Austria erit in orbe ultima« — je dobil tako svoj nov pomen...

Kako smo Slovenci mislili tiste dni, ko je bil še čas ozdravitve, pove uvodnik »Slovenskega Narodca« 9. decembra 1869, takoj ko je Fischhofova brošura izšla, z besedami: »Za danes podajamo nekatere oddelke iz te knjige, iz katere bode bralec brž razvidel, da tu govori Nemec, pa pravičen Nemec in dober Avstrijec: zraven političnega misleca. Fischhof l. 1848. eden glavnih korifej tačasnega svobodnega gibanja, potem v času reakcije pol. mučenec, ni se od tačas več udeležil javnega delovanja. Zdaj ko je Avstrija zapletena in zamotana po svojih nemških politikih kakor nikoli, zdaj prihaja slavni nemški svobodnjak in priporočila kot edino rešilo: federalizem, spravo s Slovanom, politično avtonomijo kakor v Švajci. V tem kritičnem času od tega moža in s tacimi predlogi: vse to dela knjigo prevažno. Vsi časopisi prinašajo obširne odlomke. Toraj bomo tudi mi nadaljevali. Menda ni treba opomniti, da Fischhof govori kot nemški domoljub. Po tem se ni ogniti, da Slovan sem ter tam misli drugače. Kot političarju in Nemcu smo mu Slovanje le orodje, le material. Ali politika ni sentimentalna. Naj nam dade narodne pravice, da se ukrepimo, po vzrokih ne bomo gledali, dasi so za Slovane poducljivi.

Fischhofova študija je poučna še danes, Riegrovo pismo pa ima ob pogledu na panevropsko gibanje fundamentalen značaj. Ali ne tudi za združitev Balkana? Umrla je Avstrija: naj živi duh — Fischhofove zamisli v Novi Evropi, naj živi na veke — Riegrov duh med Slovani!

Dobro je ob »narodnih dnehi« spominjati se velikih mož, ki jim je zgodovina potrdila pravilnost nazorov. Ali se Slovenci še spominjamo, kako tesne idejne vezi s Palackim in Rieгром, a tudi s Fischhofom so tkale — naš politični program od l. 1848. dalje?

Niso li prave ideje najboljši kašipot v temnih dneh politične razrvanosti sedanjih dni? Katere ideje so prave, odrešilne, o tem priča vedno le — zgodovina.

Dr. J. R.—j:

Slovenska oblikujoča umetnost v stiski

Oblikujoča umetnost je izraz duševnega življenja naroda. Globoka je, če je življenjska moč v narodu globoka, plitva, če je narod veterinjski, izgine, če je notranja moč naroda ugasnila. Dela oblikujoče umetnosti so za vsakogar razumljiva — seveda če je oblikujoča umetnost resna, resnična in dovršena. Pa tudi vplivajo bolj neposredno kot knjige, ki jih veliko ljudi nima časa brati, vplivajo na domačina in tujca, ki ne zna narodnega

di velike sobe v mestni hiši na Veliki pijaci, poleg univerze, je imel mizo. Ljubeznivo me je sprejel. »Vi ste Slovenec«, me je nagovoril, »me prav iskreno veseli. Slovence in Hrvate ljubim, ker smo več družin enega očeta. Govorite kar slovenski, jaz vam bom govoril pa srbski, pa se bova povsem razumela.«

Ta mož je bil druga politična osebnost, s katero sem govoril kmalu po svojem prihodu v Belgrad. Tudi ta gospod je mož poštenjak in prav tako čistih rok in čistega srca kot pok. Protić. Njegovih nazorov spočetka nisem mogel popolnoma doumeti, a njegov značaj mi je bil porok, da je njegovo mišljenje trezno in uvažujoče. Danes ga razumem popolnoma.

Na hodniku stare skupščine me je znanec predstavil g. Natasu Petroviću, bivšemu srbskemu notranjemu ministru. Mož je izredno malobeseden, odgovarja v kratkih odstavkih, pa to jasno in razumljivo.

Ta trojica bili so prvi vplivni srbski politiki, s katerimi sem najprej navezal stike in jih vedno globoko spoštoval, ker so bolj ali manj doumevali ali so si vsaj resno prizadevali, da doumejo slovensko dušo in njene upravičene težnje.

Danes je Belgrad velemesto s silnim razmahom. Bogastvo in razkošje potiskata čedalje bolj sirotinjo in delavstvo iz mesta na obod. Pozna se, da je politično središče štirinajstmilijonske države, kamor se stekajo žile dovodnice iz vseh pokrajin.

Stojan Protić, vse tiho je na Tvojem grobu! Onemela sta tudi Ljuba Davidović in Nastas Petrović in ž njima še mnogo pošteno mislečih državnikov naše Jugoslavije.

Fran Radešček.

jezika. Umetnine so izraz duševnega življenja, ki vzbujajo vedno novo življenje.

Med svobodnimi narodi je oblikujoča umetnost bujnejša kot med tlačeni, kajti svobodni narodi so tudi gmotno močnejši, ko razpolagajo s svojimi gmotnimi dobrinami sami in upravljajo tudi svoja javna sredstva, davke in javne davčve sami in jih uporabljajo le v svoj lastni prid. Oblikujoča umetnost cvete, če živi narod v blagostanju; renesansa v Italiji so gojili papeži, bogati knezi in mesta, nizozemsko slikarstvo se je razvil, ko je bila nizozemska trgovina na višku.

Slovenska oblikujoča umetnost, namreč moderna slovenska umetnost v začetku 20. stoletja, pa se je rodila res iz umetnikov samih in ji ni nihče pomagal v porodnih bolečinah kot je dejal Rihard Jakopič.

Je pa tudi resnica, da so vsa velika slovenska dela nastala iz žrtv. Vse, kar je res trajnega in večnostnega med nami, ni ustvarjalcem prineslo gmotnega dobička, še priznanja v življenju ne, kvečjemu po smrti. Kar je bilo med Slovenci vezano z dobičkom in odlikovanji, skoro vsako tako javno delo se je naposled izkazalo kot nečedno ali pa vsaj sebično in brez vrednosti. Žrtve se ne sme bati pri nas nihče, če ima res namen ustvariti kaj boljšega in trajnejšega ali pa vsaj zasnovati kaj takega.

Toda tudi med Slovenci so žrtve rodile uspehe. Po desetletnem idealnem delu slovenskih umetnikov iz začetka tekočega stoletja, ko so dosegli ti umetniki priznanje v velikih evropskih mestih, na Dunaju v Londonu, v Berlinu, v Varšavi, kjer so priredili prve slovenske umetnostne razstave v velikem svetu, se je začelo daniti zanje tudi doma.

Javne korporacije, ki so pred vsem dolžne podpirati kulturna stremjenja, za katera so potrebna večja gmotna sredstva, so se začele vsaj v majhni meri zavedati svojih dolžnosti.

Največja javna korporacija, v kateri smo imeli Slovenci pred svetovno vojno odločilno besedo, je bil kranjski deželni zbor in deželni odbor; seveda je bilo na Kranjskem le tretjina vseh Slovencev.

Kranjski deželni odbor, ki je sicer že tudi prej podpiral slovenske oblikujoče umetnike, je ustanovil l. 1913. dež. umetn. svet, ki mu je predsedoval Hugon knez Windischgraetz. Windischgraetz je predlagal kranjskemu dež. odboru, naj dovoli za podpore umetnikom in za nakupe domačih umetnin letnih 87.000 zlatih kron, kar bi bilo v današnji valuti okoli pol milijona dinarjev. Deželni odbor je ta predlog sprejel. Dunajska vlada je po posredovanju sekcijskega načelnika dunajskega ministristva za nauk in bogočastje dr. Foerster-Streiffleur-ja zvišala svojo letno dajatev za umetnostne namene na Kranjskem na 40.000 zlatih kron, tedaj v današnji valuti nad pol milijona dinarjev. Oba ta dva zagotovljena kredita skupaj v današnji valuti nad 1 milijon dinarjev, sta bila namenjena formalno le za Kranjsko, v resnici pa bi jih bili deležni vsaj deloma tudi izvenkranjski slovenski oblikujoči umetniki. Izplačilo in uporabo obeh kreditov je pa preprečila svetovna vojna.

Že od l. 1912. pa sta res izplačevala kranjski deželni odbor in dunajska vlada za nakupe umetnin domačih umetnikov vsak po 5000 zlatih kron na leto, skupaj 10.000 zlatih kron in v sedanji valuti kakih 130.000 dinarjev. Štipendije in podpore za posamezne umetnike pa so bile podeljevane še posebej.

Ljubljanska mestna občina je dajala za nakupe slovenskih umetnin v letih 1912., 1913., 1914. in 1915. po 5000 zlatih kron na leto, tedaj v današnji valuti okoli 65.000 dinarjev. Ljubljana je takrat štela četrtino manj prebivalcev kot danes.

Država, dežela Kranjska in mestna občina ljubljanska so tedaj pred svetovno vojno dajale za nakup slovenskih umetnin na leto

15.000 zl. kron oz. okoli 180.000 današ. dinarjev, za štipendije mladim umetnikom in za podpore umetnikom so pa dajale te javne korporacije

še posebne zneske.

Če bi se izvršil Windischgraetzov predlog, ki je bil že sprejet in vstavljen v deželni proračun in bi se efektiviral tudi dr. Förster-Streiffleur-jev že dovoljeni državni kredit, bi v l. 1914. in v nadaljnjih letih vse javne korporacije žrtvovale samo za nakup slovenskih umetnin (deželni muzej je imel lastni kredit, štipendije in podpore tudi!) letno

92.000 zl. kron oz. okoli 1.200.000 današ. dinarjev.

To je preprečila svetovna vojna.

Pred svetovno vojno je bilo kakih 25 slovenskih oblikujočih umetnikov, ki so intenzivneje delali in bi šteli pri javnih nakupih.

Danes pa štejemo kakih 70 ustvarjajočih, oblikujočih slovenskih umetnikov.

Slovenski umetniki razstavljajo danes že v Parizu, na Dunaju, v Berlinu, v Pragi, v Benetkah, v Amsterdamu, v Londonu itd.

Sami smo Slovenci ustanovili na angeljsko nedelje 1918 svojo slovensko »Narodno galerijo«, na ljubljanski univerzi stolico za umetnostno zgodovino s seminarjem, v Ljubljani deluje spomeniški urad, izhaja strokovni časopis »Zbornik za umet. zgodovino« itd.